

Redaktørens forord

Mange læsere vil sikkert spørge sig selv om, hvad sociologi og biografi har med hinanden at gøre. Alle nyskabelser, der endnu ikke har bevist deres krav på opmærksomhed og et selvstændigt liv, har en tendens til at blive mødt med enten manglende forståelse eller udtalt skepsis. Vi håber, at dette temanummer af *Dansk Sociologi* kan bidrage til imødegå sådanne reservationer. Med en række bidrag fra både Skandinavien og det øvrige Europa præsenterer vi eksempler på, hvordan den nyere sociologiske biografiforskning udfolder sig konkret i forskningsmiljøer, der bekender sig til denne nyskabelse. Samtidig har valget af bidrag til temanummeret været styret af et ønske om at artikulere den indre dialog, der foregår blandt biografiforskere og som drejer sig om, hvordan man kan forholde sig til de metodiske og teoretiske indvendinger, denne tilgang rejser, set fra et mere traditionelt, ikke-biografisk perspektiv. Biografiforskning er med andre ord ikke én, men mange ting. De epistemologiske og ontologiske uenigheder, man finder blandt sociologer, der aldrig har hørt om biografiforskning, findes også blandt biografiforskerne selv.

Sætter man fokus på lighedstrækkene vil biografisk sociologi kunne karakteriseres som en sociologi, der tager aktørperspektivet eller subjektivitetens rolle i samfundsudviklingen alvorligt. Man kan hævde, at det er en sociologi, som tendentielt føler sig forpligtet til at tage

konsekvensen af Webers grundlæggende indsigt: At aktørers handlinger kun indirekte kan siges at være styret af objektive strukturer, handlemuligheder, livschancer etc. Den direkte styring kommer fra en helt anden side, nemlig fra den mening, som aktøren tillægger disse objektive forhold. Uden den medierende rolle, som aktøren spiller, kan man ikke tale om sociale handlinger. Men hvor Weber endte med opfange dette meningsindhold i en rent paradigmatisk kategorisering af meningsmuligheder (rationalitet, værdirationalitet, emotionalitet og traditionalitet), så antager biografiforskere, at meningsdannelsen finder sted i en helt anden type af sproglig strukturering, nemlig den narrative.

Sat på spidsen implicerer den biografiske sociologi et radikalt paradigmeskift: fra det klassiske fokus på separate analytiske kategorier til sammenhængende, holistiske eller systematisk sammenknyttede fortællinger. Tanken er, at den biografiske videnstype, fordi den tager udgangspunkt i subjektiviteten og i højere grad tager hensyn til kompleksiteten i sociale handlinger, kommer dybere ned i den sociale virkeligheds funktionsmåde end den paradigmatisk strukturering, som tvinger forskeren til at forenkle eller rendyrke et billede af den samfundsskabte virkelighed, der ofte vil fremstå som uigenkendelig for aktørerne selv.

Hvad betyder det ud fra et professionssociologisk perspektiv? Everett

Hughes fremhæver, at professioners magt og status i sidste instans bygger på forestillingen om, at professioner besidder en særlig esoterisk viden inden for deres område. Og Bourdieu taler om en certificering af professionsviden, som bliver den enkelte professionelles vigtigste symbolske kapital. Certificeringen er startskuddet til den reputationsbygning, som er den professionelle karrieres hovedformål. Tesen passer udmærket på de traditionelle professioner, fx præster, læger, advokater og universitetslærere, men næppe på alle; fx bygger kunstner- og entreprenørkarrierens reputation kun i begrænset udstrækning på certificering. Den klassiske sociologi etablerede fra starten et selv billede, som imiterede både forestillingen om esoterisk viden og mekanismen om dens samfundsmæssige legitimering ved at certificere det professionelle tilhørsforhold. Den biografiske sociologi læner sig nok i højere grad op ad de kunstneriske og entreprenørmæssige professionsforståelser og karrierestrategier. Forestillingen om et radikalt brud mellem hverdagslivets viden og sprogbrug og professionens bliver opgivet. Dermed følger også en kritik af den paradigmatisk strukturering af viden og kommunikation som den eneste sande eller objektivt gyldige. Sociologien kan givetvis ikke undgå at lave analytiske kategorier, som forenkler kompleksiteten i en narrativt struktureret livsverden, men i modsætning til den klassiske sociologi antager den biografiske sociologi, at det i forholdet mellem forsker og lægmand altid er lægmanden, som er eksperthen. Sociologens opgave indskrænker sig til at udvælge og sammenligne blandt de indsamlede biografiske fortællinger.

En ekstrem variant af biografiforskning, er livsforløbstilgangen eller "institutionaliseringsteorien". Hovedtesen er, at livet i det moderne er blevet mere forudsigeligt end før. Der er sket en demogra-

fisk standardisering og en kulturel normalisering af livets forskellige faser (skolealder, arbejdsliv, pensionering). Samfundet, og især velfærdsstaten, præger og regulerer den enkeltes liv i langt højere grad end tidligere, til trods for at teorier om individualisering, risikosamfund og postmodernitet påstår det modsatte. *Kirsten Danielsen* afprøver denne tilgang i sin artikel, der empirisk er baseret på livshistoriske interviews med norske mænd og kvinder, der blev født i begyndelsen af 1900-tallet. Ved at sammenholde institutionaliseringsteoriens forventninger om standardisering og normalisering med de faktiske biografier, som kommer til udtryk gennem disse personers livshistorier, demonstrerer *Danielsen* på fortrinlig vis både kompleksiteten og interaktionen mellem struktur og aktør, som er nødvendig for at forstå, hvorfor og hvordan individers liv formes. Mens institutionaliseringsteorien grundlæggende antager, at strukturen er en uovertvindeligt magt, som individet mekanisk må bøje sig for, fremhæver *Danielsen*, at det, der ser ud som strukturel prægning af aktørerne, opfattes som en udvidelse af den enkeltes muligheder for at udforme sit liv efter eget ønske.

Samspillet mellem velfærdsstat og individ bliver også tematiseret i *Prue Chamberlaines* kronik, men fra en anden vinkel. Kronikken problematiserer en række negative aspekter, der knytter sig til, at professionelle socialarbejdere og andre akademisk uddannede tager sig af de svage stilledes problemer. De professionelle har tendens til at fungere som systemets ukritiske funktionærer over for de svage grupper, fordi de med deres uddannelsesbaggrund ofte trækker på en paradigmatisk - og ikke en narrativ - strukturering af vidensproduktion og kommunikation. Herved opstår der en fare for, at de svage gruppers behov og ønsker bliver usynliggjort. En biografisk

orienteret sociologi kan her bidrage til at bryde med en sådan institutionaliseret ufølsomhed over for personlige erfaringer og livsstrategier. Som sådan rummer biografiforskningen et potentiale, der kan bidrage til at give de svage grupper en stemme og dermed også til at afklientisere dem.

Rasmus Antoft får med sin artikel pointeret, hvordan den biografiske tilgang kan sætte fokus på den subjektive bearbejdning af institutioners direkte intervention i aktørers liv, eksemplificeret ved patienter som har gennemgået bypassoperationer. Analysen åbner for en forståelse af sundhedsvæsenets fragmentering af et livsafsnit, som set fra patientens synsvinkel indgår i en helhed, som falder fra hinanden. Konsekvensen er paradoksalt nok ikke tab af tillid til ekspert-systemerne, som man måske skulle tro, men snarere en vag, nærmest "kierkegaardsk" angst kombineret med identitetsforvirring i hverdagslivets selvpræsentation.

Forudsætningen for, at disse både kritiske og konstruktive potentialer i den biografiske sociologi kan udfoldes, er dog, at en række metodiske problemer bliver løst eller besvaret på en tilfredsstillende måde. Denne problemstilling rejses i artikelbidragene fra Vanessa May, Maria Kontos og Kim Rasmussen & Søren Schmidts og antydes i Erika Hoernings oversigtsartikel om den tyske biografiforsknings tradition.

Erika Hoerning fremhæver især den forskningshistoriske tradition, der oprindeligt går tilbage til den tidlige Chicagoskole, men genopstod i Vesttyskland i halvfjerdserne. I den tyske kontekst var institutionaliseringsteorien helt dominerende i starten, men siden vandt en egentlig biografisk tilgang frem, som placerede subjektet som medskaber af samfundets foranderlige strukturer. I Tyskland blev det narrative og det realistiske

i fortællingen forenet ved at kombinere bl.a. fænomenologi og sprogteori. Det er denne drejning, Hoerning kalder overgangen fra den "biografiske metode" til en egentlig "biografiforskning."

Denne drejning har været mest markant i Tyskland, mens man andre steder fortsat diskuterer biografisk sociologi som en metode blandt andre. Det er udgangspunktet for *Kim Rasmussens* og *Søren Schmidts* artikel "Institutionsanalyse og biografisk metode", der fremhæver, at den biografiske metodes fortrin er, at den kan bidrage til at lokalisere erfaringsmønstre og -tendenser fra livet i daginstitutioner. Metodens svaghed er, at den bygger på retrospektive fortællinger. Her kan der rejses berettigede spørgsmål om materialets pålidelighed og gyldighed, fordi fortælleren kan huske forkert eller have svært ved at levere en sammenhængende fortælling. Forfatterne foreslår derfor, at den biografiske metode bør trianguleres ved at inddrage andre metoder for at sikre validiteten i undersøgelsen. Ikke desto mindre får Rasmussen og Schmidt problematiseret indvendingerne over for de retrospektive fortællinger, når de med deres forskningsresultater får vist, at teknikker, som bygger på gensynet med stedet, kan stimulere en strøm af forbavsende detaljerede erindringer. Hvorvidt disse er rekonstruktioner eller nykonstruktioner står dog hen i det uvisse.

Vanessa May er i sin artikel om enlige mødre på lignende vis optaget af de metodiske problemer ved den biografiske tilgang. Hun diskuterer fordele og ulemper ved henholdsvis en realistisk og en narrativ tilgang: Skal man fokusere på den virkelighed, som den biografisk handlende aktor fortæller om, eller på fortællingen selv, dens egenstruktur og mulige styring/dominans af fortællingen. Argumentet for at vælge det narrative approach kan ifølge May være, at man undslipper de besværlige validitetspro-

blemer, som den biografiske metode rejser. Biografiforskerens primære interesse er den subjektive mening, aktoren tillægger sine egne erfaringer. Da den objektive virkelighed alligevel ikke indfanges ved hjælp af metoden, kan man lige så godt opgive at beskrive og analysere den virkelighed, som interviewpersonerne fortæller om. Man får alligevel kun tilvejebragt en subjektiv version af denne virkelighed. Men hvis dette ræsonnement er rigtigt, hvad er så formålet med de biografiske interviews, og hvad kan man bruge dem til? Vi vil ikke antyde, at den narrative tilgang ikke kan tilføre den biografiske sociologi en værdifuld skepsis og øget selvreflektion, men at den, hvis man tager dets eget program alvorligt, kan føre til, at forskningen vender tilbage til sit eget lukkede univers. Metodisk bevidsthed reduceres dermed til et certificeringsproblem.

Maria Kontos' artikel fremhæver den biografiske metodes forankring i en række sprog- og kommunikationsteoretiske forudsætninger, som i Tyskland især er blevet udviklet af Fritz Schütze. Artiklen fokuserer især på forskellen mellem den såkaldte Grounded Theory-tilgang, der har været dominerende blandt kvalitative forskere i de anglosaxiske lande og den tyske tilgang. Schütze har påpeget, at den enkelte fortæller ikke helt og holdent er herre over sin biografisk strukturerede fortælling, men at der findes visse uudtalte regler, som styrer den måde, den bliver fortalt på: Der skal fx være sammenhæng, der skal være en helhed, og hvis ellers fortælleren får lov til at tale ud, vil denne i løbet af den biografiske interview producere den "Gestalt", som sprogkonventioner kræver. Endvidere skal fortælleren sortere det uvæsentlige fra det væsentlige, mens eventuelle pointer skal uddybes ved hjælp af detaljer for at virke overbevisende. Schützes pointer er, at disse regler og andre sproglige kon-

ventioner, fungerer som en slags social kontrolinstans. Det er muligt, at interviewpersonen under sin fortælling husker galt, men han bliver nødt til at korrigere sig selv for at skabe sammenhæng og undgå modsigelser i den biografiske fortælling, som ellers let kan spores i den efterfølgende analyse. Væsentlighedskravet gør det også muligt bagefter at kontrollere, om fortælleren har tilbageholdt noget vigtigt. Beder man f.eks. en tidligere tysk soldat fortælle om sine oplevelser, og han kun fortæller anekdoter om sprut og kvinder, ved man, at der er noget galt i fortællingen. Detaljeringskravet bidrager ikke kun til validitet, men producerer en ny videnstype, der påviser kompleksiteten i de situationer og vendepunkter, interviewpersonen har gennemlevet, og identificerer den interaktion, som fandt sted mellem aktør og struktur. Det er i detaljerne, aktørernes medskabende rolle i de samfundsmæssige forandringer tydeligst fremgår. Et andet vigtigt aspekt hos Schütze er de "kognitive figurer", dvs. temaer som respondenterne føler sig forpligtet til i det mindste at komme ind på, bl.a. biografiske handlingskemaer, institutionelle forløbsmønstre, forløbskurver og vendepunkter i tilværelsen. Samlet set leder disse sprogkonventioner til, at det biografiske interview i sig selv vil producere en pålidelig og gyldig viden om individers biografi, forudsat at fortælleren får lov at fortælle om sit liv så spontant som muligt.

Det skal understreges, at den tyske skole repræsenterer ét muligt, men ikke det endelige svar på, hvordan den biografiske metode kan udvikles til en egentlig biografisk sociologi. Der er også betydelige problemer i den kraftigt institutionaliserede praksis, som den tyske tradition har affødt. Blandt andet kan man stille spørgsmål ved det formålstjenlige i at starte med en detaljeret strukturanalyse af hver enkelt biografisk case. Kunne

man ikke i stedet begynde fra den anden ende, dvs. nærlæse de biografiske interviews med henblik på at identificere fælles tematikker, og derfra udvælge enkelte biografiske cases for at uddybe disse problemstillinger? Som Kontos fremhæver kan det let gå over gevind, når tyske biografiforskere i deres iver efter at legitimere en sprogteoretisk tilgang, begynder at detailregulere, hvordan man sikrer validitet i biografiske interviews.

Der er således mange måder at bedrive biografiforskning på og mange opfattelser af, hvilke udfordringer og problemer denne nyskabelse inden for sociolo-

gien står overfor. At danske sociologer har haltet lidt bagud, er dog ikke nødvendigvis en ulempe. Netop fordi vi kommer ind i feltet som uetablerede outsiders, har vi ikke det samme at tage hensyn til. Alt andet lige skulle dette øge chancen for, at danske sociologer selvstændigt kan bidrage til denne nye måde at bedrive sociologi på. Hvem ved, måske er det fra disse nordlige himmelstrøg, at den egentlige revolution hen mod en biografisk sociologi bliver fuldført?

Feiwei Kupferberg og Mai Heide Ottosen